

АРАНЂЕЛ СМИЉАНИЋ
Универзитет у Бањој Луци
Филозофски факултет
Студијски програм историје
arandjel.smiljanic@ff.unibl.org

Научна полемика
УДК 930.1:001.891
DOI 10.7251/GUARS1911005

ИСТОРИОГРАФИЈА НА РАСКРШЋУ – МОГУЋНОСТИ НОВОГ СМЈЕРА У ИСТРАЖИВАЊИМА¹

Анстракт: У овом раду аутор покушава да да одговор на питање да ли је историографија на раскршћу и које су то могућности новог смјера у истраживањима. Након нешто дужег увода, аутор прелази на централни и по обиму највећи дио рада, у коме указује на квалитет књига и радова савремене историографије. Том приликом говори и о занимању шире јавности за резултате савременог истраживачког рада. Након тога слиједи дио у коме аутор саопштава анализу свог истраживања локалних монографија које се у посљедње вријеме појављују. Указује на њихове добре стране, али и недостатке и пропусте. Завршни дио рада садржи ауторов став о томе ко би требао да пише локалне монографије и шта би требало учинити да се њихов квалитет подигне на виши ниво.

Кључне ријечи: историографија, могућности, истраживања, квалитет, локалне монографије, занимање јавности, млади историчари, двострука корист, градски и општински историчар.

Крајем јуна 2007. године одбранио сам магистарски рад "Титула жупана у средњовјековној Србији и Босни". Неколико дана касније договорио сам са својим ментором професором Радетом Михаљчићем тему докторске дисертације "Дипломатија обласних господара у Босни". Током септембра и октобра

---

¹ Рад је прочитан на Научном скупу "Друштвене и хуманистичке науке на раскршћу", који је одржан на Филозофском факултету у Тузли крајем априла 2018. године, и то у оквиру Секције за историју. При крају скупа организатор је саопштио да неће публиковати зборник радова са овог научног скупа. Умјесто тога, као опција, сугерисано нам је да своје радове можемо објавити у часопису Друштвене и хуманистичке студије – Часопис Филозофског факултета у Тузли. И сам сам хтио да то учиним, будући да је рок био 1. фебруар 2019. Међутим, како то обично са свима бива у тој ситуацији, и мени се десило. Има времена, не морам да журим. Сутра ћу, сутра ћу, па никада. А када се приближио тај рок и када сам хтио да пошаљем рад, уредник часописа ми је послао неки формулар који је требало испунити у електронској форми. Већ тада сам био у "стисци" са временом, а друге обавезе почеле да стижу, те сам једноставно од свега одустао. Због тога сам одлучио да овај рад публикујем у Гласнику Удружења архивских радника Републике Српске.

исте године истраживао сам у Историјском институту САНУ, прикупљајући изворе и литературу неопходне за израду дисертације. Сваки дан сам боравио у читаоници Института, гдје ми је друштво правио, такође мој професор, Ђуро Тошић.² Како то обично бива, у једном тренутку престаје рад и почиње прича. У току разговора похвалио сам рад професора Тошића под насловом *По други пут о Твртковом протовестијару Трипи Бући*, који је управо публикован у Историјском часопису³. На то је он искрено одговорио: "Е, мој колега, ово што ми пишемо и објављујемо занима 20-ак људи, који ће то прочитати". У том тренутку чинило ми се да професор Тошић претјерује и да је, сасвим сигурно, много већи број људи које занимају квалитетни истраживачки радови засновани на необјављеним и на анализи и новим тумачењима објављених историјских извора.

Од тада до данас прошло је нешто више од деценије. У међувремену објавио сам око 50 радова из историје средњовјековне Босне. Отприлике тај број радова објавили су, наравно појединачно, медиевисти из моје генерације, као и они нешто старији. Сада, када направим једну краћу ретроспективу, чини ми се да је професор Тошић, са оним бројем од 20-ак људи које занимају наши радови, чак био и претјерано оптимистичан. У праву је професор Радивој Радић, тренутно наш водећи византолог, када ми је у једном разговору⁴ рекао: "Имам осјећај, колега, да сви пишу и објављују, а да нико никога не чита". Сложио сам се са његовим ријечима, уз констатацију да се радови и књиге читају само када се то мора и када се та обавеза не може избјећи. Први случај односи се на рецензије, док је други коришћење података из радова и књига за сопствена истраживања, како би се неки рад или књига написали. Такво стање, сасвим сигурно, није било у ранијим деценијама. Поставља се питање зашто је сада другачије него у претходним временима?⁵

Уобичајени одговор би био да је то условљено сасвим другим темпом садашњег живота у поређењу са оним пријашњим. Међутим, чини се да је то више изговор него стварни узрок. Прави узроци су у нечему другом. Систем бодовања, који се однедавно почео примјењивати на факултетима и институцима као параметар за изборе и напредовања, тјера истраживаче да објављују радове у часописима. При томе је важно задовољити форму, док је садржина у другом плану. На тај начин, колико год била добра замисао оних који су увели систем бодовања, толико и није, јер се на различите начине може искренути у своју супротност. Други разлог лежао би у много већем броју истраживачких

² О њему више видјети у оквиру поднаслова In memoriam при крају овог часописа.

³ Ђ. Тошић, *По други пут о Твртковом протовестијару Трипи Бући*, ИЧ 55 (2007) 83–98

⁴ Разговор смо водили у кабинету 306 Студијског програма историје на Филозофском факултету у Бањој Луци у јесен 2017. године.

⁵ У овом случају прије свега мислим на вријеме социјалистичке Југославије, када су историчари једни друге више читали и када је критика радова и књига била итекако присутна.

центра на простору бивше Југославије.⁶ Самим тим и већи је број истраживача, већи број часописа, које је заиста тешко све испратити. Када томе додамо и тематске зборнике и зборнике радова са научних скупова, онда је могућност да се све, или бар већина, прочита и обради, много мања. Узроке треба тражити у губитку јединственог научног простора, присутној расцјепканости и недостатку личних веза између научника. У раније вријеме таквих истраживача било је много мање, сви су се познавали (бар ако долазе из исте или сродне научне области), те су готово у сваком тренутку знали ко се којом проблематиком бави. Стога не изненађује да је у то вријеме била итекако присутна критика радова и незаобилазна полемика, која је врло често побуђивала занимање не само научне, већ и шире јавности.

Коначни закључак овог нешто дужег увода био би да историографија није у кризи, имајући у виду велики број заиста квалитетних истраживача и радова које они објављују.⁷ Међутим, проблем је у интересовању за историографију. Будући да међу самим научницима нема превише занимања за радове својих колега, како онда очекивати занимање шире јавности. Овдје се може поставити питање занимања просјечног човјека за историју уопште. Да ли га она као наука занима, или је дошло до извјесног засићења као посљедица слушања наставног предмета током основне и средње школе, објављивања великог броја публицистичких радова и гледања документарних филмова?⁸ Ако пођемо од претпоставке да је много тога познато из опште и националне историје и да се ту мало шта занимљиво може саопштити, онда би одговор на претходно постављено питање био позитиван.

У том случају поставља се питање која област би могла да буде предмет научног истраживања данас, али и у годинама и деценијама које долазе? Наравно, не само у контексту вриједности истраживања, већ и у адекватном интересовању научне и стручне, па и оне шире јавности. Одговор је – локална историја, тачније локалне монографије. У посљедњих неколико година почео сам се више бавити локалном историјом,⁹ али и анализом локалних монографија, потеклих посебно из сјеверних и западних дијелова наше земље.¹⁰ У питању су

---

⁶ Посебно ми у Босни и Херцеговини то добро знамо.

⁷ Овај став односи се прије свега на нашу медијевистику. Искрено се надам да је такво стање присутно и у другим областима, у које нисам претјерано добро упућен.

⁸ У посљедње вријеме чак се појављују и жанровски профилисани програми на телевизији који су посвећени само историји, нпр. History channel и Viasat history.

⁹ У периоду од септембра 2014. до априла 2016. радио сам на монографији "Колунић село, школа, људи", и то заједно са Рајком Латиновићем и Чедом Јеличићем. Књигу смо промовисали посљедњег дана априла 2016. године у основној школи у Колунићу. Након тога почео сам да пишем књигу о свом селу Ревеник, које припада Мјесној заједници Колунић у Општини Босански Петровац.

¹⁰ Пријавио сам рад под насловом *Локалне монографије у Босни и Херцеговини (2001–2017)* за научни скуп "Историографија у Босни и Херцеговини (2001–2017)", који је у организацији Академије наука и умјетности Босне и Херцеговине одржан у Сарајеву у јуну 2019. Због приватних

монографије села, градова, општина, школа, предузећа, спортских клубова, културно-умјетничких друштава, породица итд. При томе треба истаћи да се њихов број повећао у посљедњих неколико година. Као да постоји извјесно такмичење између појединих аутора ко ће написати више локалних монографија.

Огромна већина тих монографија доноси, бар у кратким цртама, неке историјске податке везане за тему истраживања. Ко су аутори ових монографија? Занимљиво да је међу њима мало историчара. Превладавају учитељи, наставници и професори других наставних предмета, љекари, адвокати, ветеринари, војна лица, ту и тамо понеки промућурнији пољопривредник.¹¹ Занимљиво да су то најчешће особе у поодмаклој животној доби, који своје пензионерске дане чине садржајнијим пишући монографије. Њихов труд је за сваку похвалу, јер најчешће не чине то из разлога личне промоције, већ прије свега да се локална збивања и личности сачувају од заборавља који им озбиљно пријети.

У чему је онда проблем? Сигурно би се нашао неко ко би поставио ово питање. Најкраће речено, у квалитету ових монографија. У већини случајева њихови аутори не познају ни најосновније елементе историјске критике. Спољашња критика, односно критика текста, као и унутрашња критика или критика исказа су им непознанице. Не разликују изворе и литературу. Не постоји критички апарат у виду напомена, те се њихова саопштења тешко могу провјерити. Понекад чак нема ни списка извора и литературе, а ако и постоји, онда је више него скроман. Архивски рад им је непознат. На прсте једне руке могу се набројати оне монографије чији се аутори позивају на необјављену грађу из архива. Стога не изненађује да је квалитет ових монографија у најбољем случају просјечан, можда чак и испод тога.

С друге стране, уочио сам једну позитивну страну. Гдје год су били ангажовани историчари као аутори или коаутори, те локалне монографије садрже веома добре осврте на прошлост села, града или општине. Такође, у оним случајевима када су историчари били ангажовани као рецензенти или само као савјетници аутора (то је обично наведено у предговору), квалитет тих монографија био би много већи у односу на првобитне верзије рукописа. Закључак ове анализе био би да локалне монографије имају историографски значај (могућност коришћења података из њих, наравно уз адекватну историјску критику), али не и већи научни значај, односно валидне научне резултате. Занимљиво да, без обзира на квалитет или неквалитет тих монографија, занимање за њих је велико. Готово по правилу све и један примјерак се буквално "разграби" од

обавеза нисам био у могућности да на самом скупу презентујем резултате своје анализе. Умјесто тога публиковаћу рад у зборнику радова са тог научног скупа, који се тренутно приређује.

¹¹ До сличног закључка је дошао и Семир Хаџимусић у свом раду о изучавању локалне историје на подручју Општине Лукавац. Више видјети у S. Hadžimusić, *Značaj izučavanja lokalne historije za razvoj historiografije – primjer istraživanja prošlosti općine Lukavac*, Društvene i humanističke studije – Časopis Filozofskog fakulteta u Tuzli 3 (2017), 167–186.

стране особа из мјеста које је обрађено у монографији. Због тога се често јавља потреба и за другим издањем. Наравно, то је лако објаснити тиме да је људима занимљиво све оно што је блиско, што се односи на догађаје, процесе и личности из њиховог села, општине или града.¹²

У складу са тим закључком, као рјешење намеће се неопходност систематског истраживања локалне историје. У њему би се најприје морали провјерити подаци до којих су дошли аутори претходних монографија из те области, извршити "теренски рад", односно обилазак села, општина, градова, разговори са старијим становницима, затим посјета вјерским објектима, укључујући гробља. Међутим, све то би било недовољно ако се ни би приступило истраживању архива. Овдје прије свега мислим на Архив Босне и Херцеговине у Сарајеву, који мора бити прва и посљедња установа у сваком истраживању. Грађа из аустроугарског периода доноси податке о готовом сваком селу и граду широм Босне и Херцеговине. Гријех је да се она не користи, тим више што постоје објављени инвентари,¹³ који се релативно лако и брзо могу користити. И сам сам се у то увјерио прикупљајући грађу за монографију о Колунићу. Наравно, постоје и други архиви које би требало посјетити, као што су Архив Републике Српске у Бањој Луци, Архив Унско-санског кантона у Бихаћу итд.

Ко би се требао бавити писањем локалних монографија? Најбоље би било да то буду историчари, гдје год то услови допуштају. Идеално би било да пишу о својим селима или градовима. У њиховом одсуству (нпр. ако село или град немају историчаре), онда особе чије су професионалне компетенције најближе историјској науци. Наравно, било би неопходно са њима обавити курс из рада са изворима. Али у том случају упитно је какви би били резултати. Због тога понављам да би било најбоље ангажовати историчаре, и то прије свега младе и талентоване истраживаче који су се истакли током основних студија или су успјешно окончали мастер студије из историје, а без посла су у струци. Тиме бисмо остварили двоструку корист. Добили бисмо квалитетне монографије локалне историје села, општина и градова, а већим дијелом бисмо ријешили проблем незапослених историчара, који је све више присутан на тржишту рада.

Био би то посао општинског или градског историчара, који би обављао послове писања локалних монографија, промоција књига, наступа приликом отварања изложби, фелтона за штампу, радио-емисија и документарних филмова са тематиком из локалне историје. Ако бисмо систематски кренули у тај пројекат (иницијатива преко катедри, одсјека, факултета, универзитета, музеја, архива, академија или удружења), сигурно бисмо имали више шансе за успјех у односу на појединачне покушаје. Вјероватно би се при томе појавили отпори, а

---

¹² Занимање је још и веће ако се у тим монографијама говори о особама из њихових породица.

¹³ Инвентари су настали трудом архивских радника, због чега им сви ми истраживачи дугујемо бескрајну захвалност.

први би, вјерујем, био од стране надлежних институција (градова и општина) проблем финансија. У том случају као узор нам може послужити Задар, град у Републици Хрватској. Наиме, администрација овог града у посљедње вријеме успјешно аплицира на различите конкурсе министарстава науке, технологије, културе за додјелу финансијских средстава. На тај начин они су обезбиједили средства за писање неколико добрих локалних монографија села у задарском залеђу. Наравно, при томе су користили и неке европске фондове за културу. Поред овог, постојала би могућност још једног начина финансирања таквог потенцијалног радног мјеста за младе и талентоване а незапослене историчаре. Назвао сам га градски или општински историчар. У питању би била могућност зараде од продаје монографија локалне историје. На крају, остаје отворено питање да ли би то потенцијално радно мјесто за историчаре било трајнијег карактера, као стални посао (најбоља могућа опција), или привременог карактера, као рад док траје пројекат (нешто лошија опција).

Arandjel Smiljanic

Historiography at a Crossroad -
possibilities of a new direction in researches

S u m m a r y

Historiography is not in crisis because there are a large number of researchers who publish quality books and papers, based on unpublished historical records, analysis of the published historical sources, with new assumptions and interpretations, resolving some issues, while opening the new ones. However, there is a lack of interest among the scientific and general public for writing the papers, probably as a result of saturation caused by amount of available material from books, newspapers, television or the Internet. Decreased interest in general and national history, from which much is known, has been replaced with major interest in the local history. As a result, there has been a multitude, or rather a flood of local monographs, whose quality is average, or even below that. The problem is that most local monographs are written by persons who are not historians, nor they have any basis of historical criticism. These authors do not distinguish sources and literature. In their works there is no critical apparatus in the form of notes and their statements are difficult to confirm. Sometimes it does not even have a list of sources and literature, and if there is, then it is more than modest, while their archival work is unknown. Wherever historians were engaged as authors or co-authors, these local monographs are of much better quality. The same can be said for those monographs whose reviewers were historians. Therefore, most local monographs have historiographical character, but not greater scientific value. As a solution arises the necessity of systematic

research of local history, for which it would be best to engage historians, primarily young and talented researchers who have distinguished themselves during their studies or have successfully completed the master's degree in history, but who are still unemployed and without a job in their profession. Thus, a double benefit would be achieved: we would get quality monographs of villages, municipalities and cities, while we would mainly solve the problem of unemployed historians, which is increasingly present on the labor market. It would be the job of the municipal or city historian, who would carry out not only the activities of writing local monographs, but also the other ones from spheres of public and cultural life of the municipality or town in which s/he lives. In order to realize this noble idea, joint activity of chairs, departments, faculties, universities, museums, archives, academia and associations toward the government institutions is necessary.